

ASPECTE DIN ACTIVITATEA PROTOPOPIATULUI ORTODOX ROMÂN SIGHIȘOARA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Gheorghe Drăgan

În anul 1923, la 1 ianuarie a fost numit administrator protopopesic preotul Ioan Munteanu, învățător și apoi preot al doilea în Sighișoara¹. El a condus protopopiatul între anii 1923-1926.

În anul 1924 Protopopiatul Sighișoara avea 31 de parohii și 6 filii. Redăm mai jos parohiile cu numărul de credincioși:

Archita – 412	Hetiur – 416
Săcel – 409	Meșindorf - 337
Bodogaia de Jos – 3	Retiș – 798
Boiul Mare – 1175	Șaeș – 606
Boiul Mic – 268	Șoard – 335
Criș – 315	Șapartoc – 310
Criț – 703	Saschiz – 908
Beia – 187	Sighișoara I-II – 3806
Beșa – 105	Țeline – 469
Daia – 432	Apold – 624
Daneș – 1324	Vidacutul Românesc – 604
Feleag – 692	Zoltan – 533
Albești – 1656	Seleuș – 302
Porumbenii Mari – 202	Netuș – 180
Vânători – 567	Cloașterf – 256
Brădeni – 710	Total: 19644 credincioși.

Preotul Ioan Munteanu împreună cu soția sa Maria Valeria, neavând copii, a lăsat prin testament Arhiepiscopiei Sibiului toată averea lor mobilă și imobilă în valoare de peste 1000000 lei în 1926, din care s-a înființat „Fundația pr. Munteanu” pentru ajutorarea copiilor săraci și orfani. Pe spațiul intravilan donat de pr. Munteanu se află astăzi clădirea Protopopiatului Ortodox Sighișoara (str. Anton Pann, nr. 8).

Preotul Ioan Munteanu, a solicitat, în anul 1925, Mitropolitului Nicolae Bălan (1920-1955) intervenția pe lângă ministrul liberal Alexandru Constantinescu pentru primirea delegației românilor ortodocși din Sighișoara care solicita împrumutarea cu 300 de iugăre din pădurea orașului care să fie exploatate pentru construirea unei biserici². Delegația a fost formată din: pr. Ioan Munteanu, Constantin Medrea, țărani

1 Ioan Boian, *Istoricul Protopopiatului Ortodox Român Sighișoara*, (manuscris), Sighișoara, 2002, p. 48.

2 Emilian Stoica, *Istoricul clădirii noii biserici ortodoxe din Sighișoara construită în anii 1934-1937* (manuscris), Sighișoara, 1966, p. 48.

fruntași Petru Cioanta și Petru Radu care au obținut împrumutul cu 300 iugăre din pădurea orașului. Pădurea a fost în Dealul de Mijloc, 200 de iugăre esență de stejar, fag și carpen și 100 de iugăre esență de fag și carpen. Menționăm că în 1924, I. Munteanu solicitase Primăriei Sighișoara împrumutul cu 100 de iugăre din pădurea Bisericii Evanghelice – Lutherane care posedă 900 de iugăre din pădurea orașului, dar sașii care conduceau Primăria au refuzat solicitarea Bisericii Ortodoxe din Sighișoara.

Conferințele preoțești din Protopopiatul Sighișoara s-au desfășurat la Apold (15/28 iunie-16/29 iunie 1924), Feleag (14 octombrie 1924) și Brădeni (8 septembrie 1925)³. În cadrul conferinței din Apold au fost susținute temele:

1. „Biserica Ortodoxă Română în serviciul neamului”, de pr. Romul Doctor din Vânători;
2. Critica prezentată de pr. Romul Doctor la tema „Chemarea preotului în timpurile actuale” prezentată de pr. Onoriu Sasu din Daneș la conferința din 1923;
3. „Combaterea sectarismului”, de pr. Nicolae Moldovan din Țeline;
4. „Despre religie și voință”, de pr. Constantin Medrea, catehet în Sighișoara.

La conferința preoțească desfășurată la Feleag au fost prezentate temele:

1. „Relele cari bântuiesc într-un popor și combaterea lor”, de pr. Gheorghe Dănilă;
2. Critica pr. Romul Doctor față de tema „Chemarea preotului în timpurile actuale”.

„Conferința pentru popor” a fost susținută la Brădeni de preotul Ioan Popa.

La ședința de reorganizare a despărțământului județean al Astrei, desfășurată în sala de gimnastică a Liceului „Principele Nicolae”, la data de 15 martie 1925, participă pr. Ioan Munteanu alături de Ioan Neagoe (delegatul Astrei centrale), Simion Balint (subprefectul județului) și A.P. Bănuț (director al „propagandei pentru ținuturile alipite”)⁴.

Ioan Munteanu a decedat în anul 1926, iar soția sa în anul 1931. La propunerea Mitropoliei Sibiului, protopopiatul a fost condus câteva luni de preotul Romul Doctor din Vânători.

Protopopul Emilian Stoica (1884-1972) a fost numit la conducerea Protopopiatului Sighișoara în 1 noiembrie 1926, el a fost protopop între anii 1926-1955. Din scrierile sale știm că a fost preot în Aciliu (jud. Sibiu) șapte ani și apoi protopop la Cohalm (Rupea)⁵. Perioada de 29 de ani cât a condus protopopiatul a surprins perioada interbelică (România Mare, al doilea război mondial) și regimul comunist. În studiul de

3 *Telegraful Român*, LXXIII, nr. 44-45, 8-21 iunie 1924, p. 4.

4 Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrilă, *Astra Sighișoreană și Horia Teculescu*, Sighișoara, 1998, p. 50.

5 Emilian Stoica *op. cit.*, p. 1.

față ne vom opri asupra activității din perioada interbelică, perioadă bogată în realizări pe plan spiritual, administrativ și economic pentru protopopiat.

Școlile confesionale românești devin acum școli de stat, cu învățători și profesori salariați de acesta, ducând la orientarea protopopiatului spre problemele administrativ-bisericești, iar dintre problemele școlare mai rămânea doar studiul religiei. Totuși protopopiatul a rămas proprietarul clădirii școlii din Cetate, primind pentru chirie de la stat suma de 1084000 lei pentru perioada 1929-1940⁶.

Despre situația protopopiatului aflăm din ședința Adunării protopopești, din 16 mai 1929, în care Emilian Stoica prezintă un raport pe anul 1928 din care vom prezenta mai jos aspectele mai importante⁷. Ședința s-a desfășurat în clădirea Școlii primare, fiind prezenți membrii Consiliului protopopesesc din care făceau parte 6 preoți și 3 mireni: Horia Teculescu, directorul Liceului „Principele Nicolae” din Sighișoara, Octavian Doctor, notar și Mihai Fintoc, economist.

După constituirea biroului, președintele, prot. E. Stoica, a citit raportul general foarte detaliat în ceea ce privește activitatea protopopiatului din toate sectoarele. După ce s-a propus un număr de probleme spre rezolvare, se arată starea parohiilor ocupate și vacante. S-a analizat fiecare parohie în parte, reieșind că singura parohie neocupată a fost Porumbenii Mari, rămânând în continuare administrată de preoții din alte parohii.

În continuare a fost prezentată situația preoteselor și chiar a preoților pensionari sau care nu au deloc pensie sau e foarte mică. E. Stoica s-a arătat îngrijorat de această problemă a preoțimii, ridicând-o și în Adunarea Eparhială și în Congresul preoțimii.

Numărul parohiilor matre era 24 și 7 filii. Numărul familiilor ortodoxe era 4456, cu 146 mai mult față de 1927, dintre care bărbați 8712 și femei 8127, total de 16 839 suflete. Dintre aceștia știu să scrie și să citească 6062 bărbați, 5032 femei, total de 11364, mai mult ca în anul anterior cu 863. Cu privire la starea religioasă și morală a poporului, raportul o prezintă ca fiind în general „mulțumitoare”.

Unul din actele care a nemulțumit conducerea protopopiatului era faptul „că se fac unele nedreptăți din partea Guvernului României”. Această nemulțumire venea din cauza înființării parohiei greco-catolice în Sighișoara, deși „aici nu au fost niciodată greco-catolici”, preciza raportul respectiv. Reacția a avut loc, de la faptul că Guvernul, condus de Iuliu Maniu, greco-catolic, a înființat această parohie dându-i loc de biserică într-una din sălile Primăriei, fără să se țină cont de numărul credincioșilor greco-catolici din Sighișoara. În raport se arată că erau foarte puțini și erau funcționari „veniți din toate părțile”. În schimb parohiile ortodoxe nu sunt recunoscute de guvern dacă au

⁶ *Ibidem*, p. 43.

⁷ Ioan Boian, *op. cit.*, p. 55.

un număr mare de credincioși, dând exemplu filiei Țopa pe care guvernul Maniu nu o recunoștea, motivând că nu avea un număr suficient de credincioși.

Tot la capitolul nemulțumirilor s-a precizat aspectul că educația religioasă a elevilor din școlile de stat este „seacă”, fiindcă programa este „foarte încărcată” și religia este predată „superficial”. Preoții erau rugați să completeze aceste ore la slujbele de la biserică, la vecernie și în zilele de sărbătoare. În continuare, protopopul s-a arătat foarte mulțumit de „roadele ce le aduc” Societatea de Tineret „Sfântu Gheorghe” și Reuniunea Femeilor Ortodoxe.

Realizarea cea mai importantă a protopopului Emilian Stoica a fost construirea Catedralei Ortodoxe cu hramul „Sfânta Treime” din Sighișoara între anii 1934-1937. E. Stoica a terminat de construit casa parohială de lângă biserica din Cornești începută de prot. Demetriu Moldovan. Terenul pentru construirea catedralei, în suprafață de 1200 stj.p., a fost dat de Comisia de ocol pentru expropriere și împroprietărire în parcul „Regina Maria”, în anul 1923. Din 1926 până în 1933, protopopul, s-a confruntat cu opoziția românilor ortodocși sighișoreni care voiau ca noua biserică să se construiască fie în Cetate, fie în piața orașului, fapt care ar fi dăunat grav aspectului arhitectonic al orașului, ceea ce sașii nu puteau accepta⁸. Disputa asupra locului construirii catedralei a fost rezolvată de Mitropolitul Nicolae Bălan în ședința Consiliului parohial din 26 martie 1934, prin convingerea acestuia să aprobe locul de lângă Târnava din parcul orașului. În pofida acordului dat de Consiliul parohial, protopopul a primit amenințări anonime din partea credincioșilor că nu vor să facă parte din noua parohie, amenințând că vor „trece la altă religie”. Protopopul a reușit să facă față acestor amenințări prin lămurirea și atragerea intelectualilor. Pe lângă fondurile obținute din exploatarea pădurii, construcția catedralei, a beneficiat de sprijinul financiar al prefectului averescan Aurel Popa (1926-1927) și al oamenilor politici liberali prefectul V. Știrbeș și primarul Aurel Mosora (1934-1938), primul primar român al orașului Sighișoara. Prezentăm mai jos sumele primite pentru construcția catedralei⁹.

1. Colecta din popor – 500000 lei;
2. Chiria școlii (1929-1940) – 1084000 lei;
3. De la Ministerul Cultelor – 90000 lei;
4. De la Ținut – 15000 lei;
5. Universitatea săsească – 130000 lei;
6. Prefectura jud. Târnava mare – 1960000 lei;
7. Primăria orașului Sighișoara – 3717000 lei;
8. Din exploatarea pădurii – 6955000 lei.

Total: 14476519 lei.

8 Emilian Stoica, *op. cit.*, p. 4-15.

9 *Ibidem*, p. 43.

Din această sumă s-a scăzut:

1. Pierderile avute la bănci (criza din 1929-1933) – 2511770 lei;
2. Costurile exploatării pădurii – 1831130 lei;

Total: 4342900 lei.

Diferența dintre suma primită și costuri ne dă valoarea sumei investite pentru construirea catedralei: 10133619 lei.

Catedrala a fost construită după planurile arhitectului D. Petrescu-Gopeș din București, de către antrepriza Tiberiu Eremia din București (inginerii Nicolae Dordea și Dumitru Marcu). Sculptura în piatră a fost făcută de Ion Cristescu și sculptura în lemn de Nicolae Babic și Moise Șchiopu. Pictura a fost realizată de pictorul Anastasie Demian din Cluj, originar din Sighișoara și înrudit cu familia Boiu din Sibiu și cu protopopul Demetriu Moldovan¹⁰.

Sfințirea catedralei a fost făcută de Mitropolitul Nicolae Bălan în 31 octombrie 1937, în fața oficialităților și a unei numeroase asistențe de circa 10000 de oameni¹¹. Au participat la ceremonie: protopopii I. Crăciun (Mediaș) și I. Dragolea (Dumbrăveni), un sobor de 40 de preoți, din partea Ministerului Educației și Cultelor subsecretarii de stat Florian Ștefănescu-Goangă, Mihail Berceanu, pr. Emilian Antal și dr. Titu Ganeș, prefectul județului Târnava Mare V. Știrbeț, primarul Sighișoarei Aurel Mosora, etc. La slujbele religioase au cântat Corul Astei condus de Ilarion Cocișiu, Aca de Barbu, artistă de operă în București, înrudită cu familiile lui Z. Boiu și D. Moldovan, și corul „Doina Târnavelor” condus de Laurean Herlea.

În anul 1936 a fost înființat Protopopiatul Ortodox Român Odorhei, din parohii care au aparținut Protopopiatului Sighișoara¹². În fruntea acestui protopopiat a fost numit preotul Sebastian Rusan, care va fi Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Parohiile și preoții din acest protopopiat au fost:

1. Vlăhița – pr. Gr. Deleanu;
2. Racoșul de Sus – pr. Silviu Căpălneanu;
3. Biborțeni – pr. Hariton Ieșianu
4. Lupeni
5. Petecu – pr. I.F. Murea;
6. Uilac – diaconul Octavian Chehanciuc;
7. Mugeni
8. Zetea – pr. Vasile Todoreanu;
9. Corund – diaconul Alexandru Mihai;
10. Herculian – pr. Gheorghe Paul;
11. Goagiu – licențiatul Costache Olaru;

¹⁰ *Ibidem*, p. 90.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Ioan Boian, *op. cit.*, p. 52-55.

12. Doboșeni – Alexandru Augustin seminarist;

13. Vârșag – Anghel Marinescu seminarist.

Prin înființarea noilor protopopiate, în 1937, s-a schimbat componența Protopopiatului Sighișoara. Protopopul E. Stoica a intervenit la Mitropolia Sibiului solicitând alte parohii în schimbul celor 7 luate prin înființarea protopopiatelor noi, de la protopopiatele vecine.

Parohiile rămase au fost:

1. Albești

2. Apold

3. Boiu

4. Codreni

5. Criț

6. Daia

7. Brădeni

8. Meșindorf

9. Mihai Viteazul (Zoltan)

10. Retiș

11. Saschiz

12. Sighișoara I-II-III

13. Șaeș

14. Șapartoc

15. Șoard

16. Țeline

17. Țopa

18. Vânători

a. a primit de la Agnita:

- Iacobeni

- Proștea

- Movile

b. a primit de la Rupea:

- Archita

- Beia

c. a primit de la Dumbrăveni:

- Hetiur

- Nadeș

Filii:

- Vulcan

- Cloașterf

- Țopa

- Netuș

- Noiștat

Total: 30 unități parohiale din care 25 de parohii și 5 filii.

Protopopiatul de la Odorhei a funcționat între 1936-1940. În urma cedării Ardealului de Nord în toamna anului 1940 protopopiatul și parohiile sale au fost desființate.

În plan cultural protopopul Emilian Stoica a desfășurat o activitate bogată prin organizarea conferințelor preoțești, înființarea sau reînființarea reuniunilor de femei și de tineri, colaborarea cu Astra sighișoreană.

Între 12-13 mai 1936 în Apold a avut loc conferința preoțească unde s-a reunit adunarea Asociației clerului din tractul Sighișoara, sub conducerea lui E. Stoica¹³. După Te-Deum, slujit de protopop împreună cu pr. S. Rusan, s-au ținut „două lecții practice la școala primară, bine reușite”, predate de pr. S. Dobre și pr. I. Boca. În localul casei culturale a avut loc „ședința intimă”. Protopopul, în cuvântarea de deschidere, a elogiat pe decedații, pr. Ioan Popa din Vidacut și pe fostul ministru Vasile Goldiș. A îndemnat

13 *Telegraful Român*, LXXXII, nr. 14, 1 aprilie 1936, p. 2.

la strângerea datelor și informațiilor vechi din parohii și filii, necesare la alcătuirea lucrării „Monografiai parohiale”. Apoi pr. Simion Radu, preot și profesor în Cristurul Secuiesc, a citit lucrarea: „Anul bisericesc izvor de activitate pastorală și omiletică”.

Seara a fost organizată o serbare religioasă cu poporul, participând elevii școlii primare din localitate, conduși de învățători în frunte cu directorul I. Lupu. Programul serbării a cuprins cântece religioase, recital de poezii religioase și piesa „Fiul pierdut”.

Au vorbit: pr. din Țeline Ioan Munteanu cu tema „Adevăr și minciună” și pr. S. Radu din Cristur cu tema „Sectele religioase și primejdia lor”.

În 24-25 septembrie 1940 preoții români ortodocși din Protopopiatul Sighișoara s-au întrunit în conferința de toamnă din Sighișoara. Aici au conferențiat preoții: Ioan Popa-Boz cu tema „Rolul bisericii în viața actuală a neamului românesc” și N. Popa – Blaj cu tema „Idea națională ca virtute ortodoxă”.

Biblioteci parohiale au funcționat în aproape toate parohiile protopopiatului. Casele culturale au fost înființate în: Apold (1920), Criț (1922), Brădeni (1934), Iacobeni (1930), Mihai Viteazul (1921), Nadeș (1927), Proștea (1930), Retiș (1933), Sighișoara (1928), Șaeș (1935) și Șoard (1920)¹⁴. Aici se organizau serbări, teatru, adunări, lecturi din jurnale și cărți, prelegeri, șezători, etc.

În parohiile din Protopopiatul Sighișoara au fost înființate, „Societatea Sfântu Gheorghe a tinerimii” și „Societatea Ortodoxă de Femei”¹⁵. În toate parohiile unde au funcționat ambele societăți au fost organizate: lecturi religioase, serbări, teatru, ședințe festive, șezători, lecturi, petreceri, etc.

Protopopul Emilian Stoica a fost un bun colaborator al Astrei sighișorene. Astfel pe lângă faptul că a fost președintele comitetelor școlare de la școlile primare de băieți și de fete, liceele de băieți și fete și al comitetului școlar județean, a deținut funcțiile de vicepreședinte al despărțământului Sighișoara în perioada interbelică, iar după moartea lui Horea Teculescu în 1942 a fost președinte al despărțământului¹⁶.

În cadrul Astrei sighișorene protopopul E. Stoica a ținut în 1930 o conferință populară pe teme de religie și biserică cu titlul „Nicolae Iorga și biserica”. În cursul anilor 1932-1933 preoții din Protopopiatul Ortodox Sighișoara au susținut în despărțământul Astrei 16 conferințe populare pe diferite teme, pe care le amintim: 9 pe religie-biserică, 3 pe literatură, 1 pe istorie, 1 pe comemorarea eroilor, 1 la deschiderea anului școlar și 1 la o serbare oficială¹⁷.

Dintre conferințele pe teme de religie și biserică amintim: „Octavian Goga și biserica românească”, „Biblia veșnic izvor de mângâiere”, „Găsiți calea Domnului”,

14 Arhivele Arhiepiscopiei Sibiu, *Fond Arhiepiscopia Sibiu*, act nr. 151/1939, clasa III 185.

15 *Telegraful Român*, LXXXII, nr. 14, 1 aprilie 1936, p. 2.

16 Emilian Stoica, *op. cit.*, p. 1.

17 Mercurie Petcu, Gheorghe Gavrilă, *op. cit.*, p. 35.

etc. Cei care au susținut cele 16 conferințe populare au fost următorii: prot. Emilian Stoica (9 conferințe), pr. Aurel Stoicoviciu (4 conferințe), pr. Constantin Medrea (2 conferințe) și pr. Sabin Dobre (2 conferințe)¹⁸.

În anul 1934 preoții din protopopiat au susținut 5 conferințe¹⁹. Cei care au susținut au fost: prot. Emilian Stoica (4 conferințe) și pr. Aurel Stoicoviciu (1 conferință). Același număr de conferințe a fost susținut și în anul 1935²⁰. Autorii lor care le-au susținut au fost: prot. Al. Brotea (1 conferință), S. Radu (1 conferință), prot. E. Stoica (1 conferință) și pr. A. Stoicoviciu (2 conferințe).

Protopopul Emilian Stoica a încetat din viață în anul 1955. În timpul cât a fost la conducerea protopopiatului, ne referim la perioada interbelică, a fost un bun administrator pe plan administrativ-bisericesc, a condus cu multă competență și autoritate morală protopopiatul, a desfășurat o bogată activitate culturală pe plan școlar, în cadrul conferințelor preoțești și al Astrei sighișorene.

ASPECTS FROM THE ACTIVITY OF THE ROMANIAN ORTHODOX DISTRICT OF ON ARCHPRIEST IN SIGHIȘOARA DURING THE INTER – WAR PERIOD (ABSTRACT)

After 1918, the political backround changed, this led to the development of the district of on archpriest. Important achievements are connected with the two archpriests Ioan Munteanu and Emilian Stoica, the latter contributed to the building of the cathedral in Sighișoara.

During the inter-war period the number of the Orthodox Romanians increased statistically and also the percentage of those who could write and read. The archpriests showed interest and support for the spiritual development, professional training and confessional education. Ioan Munteanu and Emilian Stoica co-operated and were involved in the activity of the Astra department from Sighișoara, being memebers in the executive committe or even vice-presidents and presidents.

There were good relantions between the archpriests and the metropolitan bishops from Transylvania, the first co-operated effiently with the latter supporting their steps. On the other hand on the politcal level there can be noticed two attitudines. Before 1918 the archpriests didn't use to criticeze the authorities except the politics of hungarisation. But after 1918 changed occured in politics and criticsconcerning the goverments were noticed especially towards the peasant's goverment, also claimings regarding the allotment, the wage system, the pensions and teaching Religion in schools. During the inter-war period the district of on archpriest was strongly supported by the liberal, governmental and local authoritties.

Cuvinte cheie: protopopiat, biserică, ortodox, preot, parohie

Key words: District of on Archpriest, the church, Orthodox, priest, parish.

18 *Transilvania*, nr. 7-10, iulie-octombrie 1930, p. 107.

19 *Idem*, nr. 4, 1934, p. 252-252.

20 *Idem*, nr. 4, iulie-august 1935, p. 222.